

DE LITERATUURKRING IN ACTIE

Herhaaldelijk werd al in dit blad de aandacht gevestigd op de mogelijkheden die de receptief-reflectieve methode ("de literatuurkring") biedt voor het literatuuronderwijs. Het laatst gebeurde dit in VON-Informatie, sept/okt. 1978, p. 10-13, waar naast enkele algemene principes ook een aantal typevragen werden voorgesteld.

Nog even herhalen. De literatuurkring is een methode om te werken met literatuur (en andere kunstvormen) die werd ontworpen ten behoeve van het vormingswerk (in de Stichting Lodewijk de Raet). Er wordt dus in groep gewerkt, de enige goede werkvorm is bij deze methode het kringgesprek. Dit kan eventueel problemen geven in al te grote klassen, zodat men daar een veel sterkere leiding van de leerkracht zal nodig hebben. Belangrijk is in alle geval dat de leerlingen denken over het verhaal of boek en er met elkaar over praten om er beter over te denken. Het is dus de bedoeling om via deze werkvorm de creativiteit te stimuleren (creativiteit is nog wat anders dan "spelen met taal" !). Daarom is het niet zinvol dat vóór, tijdens of na de literatuurkring uitvoerig informatie wordt verstrekt door de leerkracht, omdat de leerlingen zo allicht de indruk krijgen dat dat de eigenlijke les is en dat zij er alleen maar wat "modern" bij mogen kletsen. Overigens zou zo het belangrijkste doel van de literatuurkring (dat m.i. ook een van de hoofddoelen van het literatuuronderwijs hoort te zijn) buiten bereik komen ; de leerling de kans geven om zijn persoonlijk leven te confronteren met het literaire werk. Hiervoor is het nodig dat ze precies begrijpen wat er staat en daartegenover stelling nemen. Een ander zeer verrijkend element in de methode is de ontdekking door het groepswerk dat niemand bij het begrijpen en beleven van een tekst (en elder !) ooit het laatste woord kan hebben, de definitieve oplossing kan geven. Dan moet wel gehoopt worden dat de leerkracht juist dat niet probeert te doen !

Jasmine en Val

Laatst had ik de gelegenheid bij wijze van demonstratie een literatuurkring te leiden voor de aggregatiestudenten van de UIA en achteraf bleek Frans Daems de voornaamste vragen die ik hierbij stelde, genoteerd te hebben. Ik publiceer ze hier (met beste dank aan Frans), niet omdat ze zo geniaal zouden zijn, maar omdat ze de algemene vragen uit het hierboven genoemde artikel concretiseren naar een bepaald verhaalfragment toe. Het fragment in kwestie is "Jasmine en Val" van Hugo Raes (uit "Het Smaran...") zoals opgenomen in : J. Van Dijck en D. Coenjaerts, "Hij en Zij. Een bundel epische, lyrische, dramatische en essayistische teksten rond het thema van de liefde", p.67-68 (uitg. Nederlandsche Boekhandel). (De samenstellers van dit boekje blijken niet het hele hoofdstuk te hebben opgenomen, wat hier wel leidt tot een misvorming van het origineel).

De studenten kregen het stuk (2 blz.) eerst te lezen en toen begon het gesprek.

- 1)- Wat vonden jullie ervan ?
 - Wat zijn jullie eerste indrukken ?
(De gespreksleider accepteert alle reacties, voorlopig wordt er niet over gediscussieerd).
- 2)- Zullen we het stuk even reconstrueren om te zien of we allemaal hetzelfde gelezen hebben ?
(een student begint na te vertellen, anderen nuanceren).
 - Waar staat dat in de tekst ?
 - Maar nu zie ik toch een paar zaken die mij op het eerste gezicht daarmee in tegenstrijd lijken. (1)
 - Hoe eindigt het nu ? Fantaseert ze tot het einde door ?
- 3)- Laten we eens praten over Jasmine en Val (de personages)
 - Wie is het hoofdpersoonage ?
 - a) - Wie is Jasmine ? Wat weten we van haar ? Wat doet ze ? Wat is zij voor iemand ?
 - kunnen we nog meer van haar zeggen ?
 - Wat is voor haar belangrijk ?
 - Ik vind zo iets flauws in haar. Vinden jullie dat nu ook ?
(1) (2)

- Het zou wel eens kunnen dat de manier waarop we op haar reageren erg persoonlijk is.
 - De liefde is dus voor haar wel opzettelijk belangrijk, hé ?
Wil iemand daar nog iets over zeggen ?
- b)- Wat voor iemand is de man ?
- Vinden jullie dat typisch mannelijke reacties van hem ? (2)
- c)- Dat is eigenlijk een vreemde relatie tussen die twee, hé ?
- 4)- Waar speelt het zich af ?
- Wat kunnen we over het decor zeggen ?
 - Wat voor indruk maakt op jullie die bijna totale afwezigheid van decor ?
(opm. : Deze afwezigheid bleek hier juist typisch voor het droomkarakter van het fragment).
- 5)- Wat zijn de problemen waar ze het over hebben ?
- Wat is de grondidee van het fragment ?
 - Waar staat dat dan ? Wil je dat even voorlezen ?
 - "Angst voor alles", is dat voor jullie een herkenbaar gegeven ?
(2) Leeft dat in die vorm bij de jeugd op dit ogenblik ? (Het verhaal is toch al 10 jaar oud) (2).
 - Wat is er nog herkenbaar in ? Hoe sta je daar zelf tegenover ? (2)
 - Ik kan me ook voorstellen dat er mensen zijn die bij zo'n verhaal zeggen : "Ik vind het maar wezenloos". (1) (2).
- 6)- Houdt de manier waarop Raes het stilistisch-taalkundig in elkaar heeft gezet, verband met wat we tot nog toe gezegd hebben ?
- Sommige uitspraken doen nogal literair aan, hé ? Zo spreekt men toch niet ? (1).
- 7)- Vonden jullie het een aansprekend verhaal ? Is jullie mening erover veranderd tijdens het gesprek ?
- Wat hebben de mensen die niets gezegd hebben in de loop van het gesprek eraan gehad?

Opmerkingen

- De volgorde van de vragen is vrij belangrijk omdat we op deze manier vertrekken van een synthese (een Gestalt) naar een analyse, wat ons geleidelijk brengt naar een verdiepte synthese.
- Enkele vragen aangeduid met (1), zijn bedoeld om reacties uit te lokken. Het is essentieel dat de gespreksleider zijn meningen niet te openlijk bekendmaakt tot de leerlingen ervan overtuigd zijn geraakt dat het belangrijkste is dat zij denken, omdat ze snappen dat de leerkracht ook niet meer (of niet minder) doet. Als de leerkracht te snel zijn/haar standpunten mededeelt, blijven de leerlingen geneigd tot schoolse denken : "De meester of de juffrouw zal straks de juiste oplossing wel geven".
- De vragen gemerkt met (2) zijn waardeverduidelikend bedoeld. Wanneer de leerlingen in een klasgroep elkaar of de leerkracht niet genoeg vertrouwen, hebben ze de neiging deze vragen te vermijden. Dat hoeft geen reden te zijn om ze niet te stellen.
- Ik heb weer opvallend veel vragen gesteld onder punt 3.. Een persoonlijke eigenaardigheid van me, daar moet ik op letten, al is het meer dan normaal dat elkeen die de methode toepast, dat op zijn/haar eigen manier doet.

Nog enkele praktijkervaringen

Ook in het middelbaar onderwijs heb ik al veel positieve ervaringen met de literatuurkring gehad. Over het algemeen reageren middelbare scholieren zelfs veel spontaner dan de studenten met wie ik de bovenstaande vragen doorpraatte: leerlingen van een klas kennen elkaar beter en zijn minder belast door een literatuurwetenschappelijke opleiding, die het persoonlijk reageren op literatuur op zijn zachtst gezegd niet stimuleert. Voor het gesprek hierboven hadden we ongeveer een uur nodig en naar mijn ervaring zou de tijdsduur in een klas ongeveer in dezelfde orde van grootte geweest zijn. Een niet te lang verhaal(2 à 3 blz.) kan op een uurtje. Voor een korte roman of een lange novelle heb ik een uur of vijf, zes nodig. (De leerlingen moeten het boek vooraf

thuis helemaal lezen). De onderbrekingen tussen de lessen zijn natuurlijk niet bevorderlijk voor het werktempo, maar toch is dit voor mij (en voor de leerlingen !) de meest bevredigende aanpak die ik al gebruikt hebt voor "cursorische lectuur".

Is dit dan het definitieve wondermiddel dat alle andere literatuurmethodes overbodig maakt ? Er zijn de reeds vermelde voordelen : sterk waardeverduidelijkend, groepsvormend, sterk bewustmakend van het "nut" van het lezen van literatuur.

Anderzijds, voor wie literatuur in de eerste plaats taalschoonheid betekent, zal dit wel een ontgoochelende aanpak zijn. "Ze praten alleen over de 'inhoud' !" Ook voor het doorgeven van kennis over literatuur is deze werkvorm niet geschikt.

Toch wil ik tot slot nog even pleiten voor een regelmatige herhaling van deze aanpak. In "The complete mother-tongue curriculum" stelt ten Brinke dat een leerling het praktisch nut van leesonderwijs inziet, het normaal functioneel vindt, op voorwaarde dat het antwoord geeft op drie vragen :

- Wat is er te lezen ?
- Waarom zou ik het lezen ?
- Hoe kan ik het bevredigend lezen ?

Vooraf op de tweede vraag geeft de literatuurkring aan de deelnemers doorgaans een zeer bevredigend antwoord.

Roger Roger.